

על הסיפור "אצל חמדת" לעגנון

לאה גולדברג [פורסם תחת שם-העט עדה גראנט], "יומן ספרותי: על המשהו",
על המשמר, ט' בתשרי תש"ד, 8 באוקטובר 1943, עמ' 4.

ב על "המשהו"

סיפורו החדש של ש"י עגנון, שנדפס בלוח "הארץ", איננו עלול הפגיע את קוראיו. אותו נוסח ישן וידוע. אותו סגנון מפורט המפרט את עצמו, שהכרנוהו עוד מימי "סילין" ו"דב" נסת כלה" פרק שדם על זה, כיצד "ואל אדם ברחוב למקום מגוריו של פלוני, ומה משיבים לו הבריות. בהר מור, בדיאלוג מסוגנו, במישחק "כ" רים, העלול לפרקים להעמיד בנסיון קטן את אורך-רוחו של הקורא. אך בין כה וכה, אם קרובה דרך-כתיבה זו לרוחך, ואם רחוקה היא ביותר מכל תפיסת עולמך, והצמאון הרחבי שלך אינו שותה כאן לרווייה, — בין כה ובין כה, חייב כל איש להרי דות, כי יש כאן שליטה מושקמת בצ" רות, מלאכת-מחשבת, העשויה במאבי סימום היכולת, והתחיות במורה באויר רה מסוימת, בין אם האווירה הזאת רצויה לנו, ובין אם אינה רצויה. לפני זמן לא רב הביא לפני אדם אחד, שאיננו מחסידי דרך כתיבתו של עגנון, את אחד ממכתבי אביו (של מכרי ולא של עגנון). יהודי זמן יתלמיד-חכם ואמר:

— קרא נא את האגרת הזאת!
— קראתי, לא איכיר עוד את הרכי בו של המכתב, אבל סגנונו, סגנון עברי מן הדור הקודם, על כל איתם דיסטולים והעקיפין, ובקודות החץ, שמור עדיין בזכרוני.
— האין זה עגנון? — קרא בעל המכתב קריאת נצחון — הנה על שום כך אינני אוהב ספרות כזאת, כל יהודי תלמיד-חכם כותב בלשונו ובסגנונו, וכי מה אמנות יש כאן?
העמדתו על אותו "משהו" נוסף, העושה את האמן לאמן, אותו ה"מש"

הו" הלא-יתפש, אותה תוספת-תבלין קטנה, ההופכת את הדברים הפשוטים ביותר ליצירה ספרותית. הוויכוח ארך מאוד, ולא הצלחתי לשכנע את איש-שיחתי.

חבל, חבל שלא היה ביזם ההוא ספר תחות ידי, כל אין ספק שהייתי מוצאת גם שם דברים מעין אלה אשר מצאתי בסיפור החדש שלפני "אצל חמדת". כי ראשיתו של הסיפור הזה היא הדוגמה הנפלאה לאותו "משהו" מיוחד במינו, שרק סופר זה ולא שום סופר אחר יודע להביעו. הסיפור "אצל חמדת" פותח בתיאור של בור קר, נער נוסע בעגלה מעיר וראסלו לעיר יאס, והנה:

"השחר נתעלה מתוך החושך והתחיל מאיר לעולם. טללי בוקר סקחו עיניהם והסבירו פנים לבריאה. רוח צוננת קירקשה והביאה עמה צינה. העגלון ריפה את המושכות שבדיו והסוסים משכו את העגלה בנחת..."

הנער נרדם ולכשגיעתו: "הארץ שקיטה ושקוות השקט על סביבותינו. תפוחי-בר נהגו וית, והנהר הבהיק כשידה תבואה לאחר גשם. הרקיע היה מאיר מן החמה, ואני עדיין מבקש הייתי לבנה וכוכבים שהנחתי בורא כלו..."

רוח-בוקר צוננת זו, גהר זה הכביהיק כשדה תבואה לאחר גשם, והנער הקטן המבקש את הלבנה והכוכבים שהניח בכפר לפני הגץ השחר, בסך רב נרדם, — האמנם הדברים האלה עידם בגדר וויכוח? היש צורך להוסיף דברי סניגוריה? הרי זהו אור הו"ה "משהו" ורוח-הבוקר הטובה הנושבת ממנו, מפזרת את ענני הספקות.